

KULE
KÜTAP

İHTİYAR DOST

Halit Ziya Uşaklıgil

Kule Kitap©

www.kulekitap.com

kitap@matbumedya.com

0850 304 22 03

Yayıncı Sertifika No 28740

Genel Müdür: Emrah Çelik

Yayın Yönetmeni: Özgür Türkoğlu

Yayıma Hazırlayan: Hüseyin Özdemir

Mizanpaj Tasarım: Seda Taşçı

Kapak Tasarım: Merve Ökten

1. Basım, İstanbul, Ocak 2026

ISBN: 978-625-6086-93-7

Tilki Kitap Matbaa / İstanbul

Matbaa Sertifika No: 48138

"Kule Kitap Yayınevi tarafından baskıya hazırlanan eserlerin hukuki sorumluluğu tamamen yazara aittir."

İHTİYAR DOST

Yayıma Hazırlayan:
Hüseyin Özdemir

Halit Ziya Uşaklıgil

İÇİNDEKİLER

KULE KİTAP YAYINEVİNİN YAYIN ESASLARI	5
HAZIRLAYANIN ÖN SÖZÜ	13
YEGÂNE DOST	19
YENİ BİR MARAZ	25
OKUMA KUDRETİ.....	35
TASARRUFA RİAYET	41
SAĞIR OSMAN	49
MANEVİ KİMYA	57
AĞAÇ KURDU	65
DOSTUMUN SÖZLERİNDEN	71
KAHVE BEKLERKEN	77
VEDA EDERKEN	85
TAHLİS-İ GİRİBAN.....	91
KİŞİ NOKSA.....	95
BİR BAHÇE DERSİ.....	101
SAADET USÛLÜ	107
İFFET ÖLÇÛSÜ	113
BİR LÂHİKA	119
ESKİNİN YERİ	127
BİR GARİP HİKMET	135
HER ŞEYİN ORTASI	143
ÖLÜM CEZASI	149
TORUN VE DEDE	153
YARIN KARDEŞLER.....	157
[İLK YAYIMCININ NOTU].....	161

KULE KİTAP YAYINEVİNİN YAYIN ESASLARI

Kule Kitap:

Sağlam yapıları ve uzun ömürleriyle bilinen kuleler gibi üzerinde yükseldiği entelektüel ve sanatsal değerlerle zamanın yıpratıcılığına direnen, geçmiş ile gelecek arasında kurduğu bağla yarınlar zengin bir miras bırakmayı hedefleyen bir yayınevidir.

Klasikten moderne uzanan kültür vadisinde, okuyucularına zihinsel olarak daha yüksek bir bakış açısı ve estetik beğeni kazandıracak fikir ve sanat eserlerini yayımlamayı amaçlar.

İlkeli yayıncılık anlayışıyla, Anayasa'da belirtilen Türkiye Cumhuriyeti'nin temel niteliklerine ve toplumun değerlerine bağlı kalacak, hiçbir ideolojinin veya politik düşüncenin hizmetinde olmayacaktır.

Bünyesine katacağı eserleri seçerken bunların kendinden sonrakilere kılavuzluk edebilecek, ilham verebilecek, içerikleriyle özgün, dil ve anlatımıyla yüksek kalitede olmasına dikkat edecektir.

Ticari kaygılardan ziyade edebî, sanatsal veya bilimsel değere göre toplumun genel yararına uygun, eğitici, bilgilendirici ve estetik değerler taşıyan eserlerin seçilmesine özen gösterecektir.

Farklı bakış açılarına, kültürlere ve dillere yer verecek zengin bir yayın portföyüyle eser çeşitliliğini artırırken bu eserleri ait oldukları kültürde de nitelikleriyle öne çıkmış seçkin eserler arasından seçecektir.

Yayımlayacağı eserlerin her safhasını akademik bir titizlikle takip edecek; dil bilgisi, yazım kuralları, tutarlılık ve anlam bütünlüğü gibi

konularda sıkı bir editoryal süreçten geçmesini sağlarken Türk Dil Kurumunun Yazım Kılavuzu'nda belirtilen esaslar çerçevesinde hareket edecektir. (Tarih konulu eserlerde, özellikle Arap harfli kaynaklarla yapılacak çalışmalarla uyumlu olması açısından, özel isimlerin yazımında ait olduğu dildeki yazılışı esas alınacaktır.)

Yazarlardan intihal ve etik ihlali yapmadıklarına dair yazılı beyan alacak, fikri mülkiyet hakları konusunda hassasiyet gösterecektir.

Her kitabı bir miras olarak yarınlarımıza emanet ederken sıradan kitaplardan ziyade derinlik ve anlam arayan okurlarını entelektüel bir zirve yolculuğuna davet ediyor.

Faydalı olmak dileğiyle...

HALİT ZİYA UŞAKLIGİL (1865-1945)

1865'te Eyüp'te dünyaya gelmiştir. "Uşakızadeler" adıyla bilinen köklü ve tüccar bir aileye mensuptur. Dedesi Hacı Ali Efendi, uluslararası ticaret yapan bir halı tüccarıdır. Babası Hacı Halil Efendi yine ticaretle meşgul olup Batı ve Doğu kültürlerine hâkim aydın biridir. Annesi Behiye Hanım da Kayseri'nin tanınmış ailelerindedir.

Halit Ziya'nın İstanbul Mercan'da bir mahalle mektebinde başlayan ilk tahsili, yeni tarz eğitim veren sıbyan mektebinde devam etmiştir. Daha sonra Fatih Askerî Rüşdiyesine kaydolmuşsa da 93 Harbi (1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı) nedeniyle ailenin işlerinin bozulması yüzünden İzmir'e dönmek zorunda kalmışlar ve burada İzmir Rüşdiyesine girmiştir (1878). Okulun eğitim seviyesi ailenin beklentilerini karşılamayınca birçok özel hocalar tutulmuş, sonrasında Ermeni Katolik rahiplerin açtığı Fransızca eğitim veren Mechitariste Mektebine kaydolmuştur (1880). 1883'te bu okulu bitirmişse de maddi sebepler yüzünden yüksek öğrenime devam edememiş ancak hocalarının yönlendirmesiyle bilhassa Batı edebiyatına ilgisi çok yönlü olarak gelişmiştir.

Aynı yıl *Hazine-i Evrak*'ta ilk yazısı yayımlanmıştır: "Deniz Danası" (3 Mart 1883). Mensur şiir tarzındaki ilk edebî yazısı ise *Tercüman-ı Hakikat*'te yayımlanan "Aşkımın Mezarı"dır (23 Nisan 1883). 1884'te *Envar-ı Zekâ*'da tercümeleri yer almıştır. Tevfik Nevzat ve Bıçakçızade Hakkı'yla birlikte çıkardıkları *Nevruz* dergisi (13 Mart-27 Ağustos 1884 tarihleri arasında) ancak on sayı yayımlanmıştır.

İzmir Rüşdiyesinde Fransızca öğretmenliği ile memuriyet hayatına atılmış (1885), hemen ardından Osmanlı Bankası İzmir şubesinde mütercim ve muhasip olarak görev almıştır. 1886'da İzmir İdadisinde Fransızca ve Türk edebiyatı okutmaya başlamış; 1893'e kadar İdadi ve Bankadaki görevini birlikte sürdürmüştür.

Tevfik Nevzat'la birlikte 13 Kasım 1886'da İzmir'de çıkarmaya başladıkları Hizmet gazetesi onun hayatında önemli bir dönüm noktası olmuş; burada yayımlanan telif ve tercüme eserleri onun İstanbul çevrelerinde de tanınmasını sağlamıştır.

1888'de annesini kaybeden Halit Ziya, 1889'daki Avrupa gezisinin seyahat notlarını *Hizmet* ve *Tarık* gazetelerinde yayımlatmıştır. Aynı yıl *Sabah* gazetesinde de hikâyeleri yer almıştır. 1889'da Memnune Hanım'la evlenmiştir.

1893'te İstanbul'a gelerek Reji İdaresinde Muhaberat-ı Türkiye Başkâtibi görevini üstlenmiştir. 1909'a kadar sürdürdüğü bu vazifede işlerinin fazla yoğun olmaması sebebiyle edebiyat çalışmalarına da fırsat bulabilmıştır. Burada *Servet-i Fünun* çevresinde kümelenen yazar ve şairlerle tanışmış, *Mâi ve Siyah*'ın ilk kez bu dergide tefrika edilmesi onu *Servet-i Fünun* çevresinin en önemli roman yazarı hâline getirmiştir. *İkdam* ve *Sabah* gazeteleri için de yazılar kaleme almıştır. 1896-1901 arası onun en uygun eserlerini verdiği yıllar olmuştur.

1908'de Reji Komiserliğine tayin edildikten sonra Darülfünun'da da Batı edebiyatı tarihine dair ders vermeye başlamıştır. Bu tarihte II. Meşrutiyet'in ilanı Türkiye'nin sosyal-siyasi hayatına olduğu kadar Halit Ziya'nın yazı hayatına da bir canlılık getirmiştir. Üyesi olduğu İttihad ve Terakki Cemiyetinin tavassutu ile 1909'da Mâbeyn Başkâtibi olmuşsa da İttihadcıların iktidarı rakiplerine kaptırdığı 1912'de bu görevinden ayrılmak zorunda kalmıştır. Çeşitli görevler üstlendiği bu dönemde *Tanin* gazetesinde yazıları yer almıştır.

Sonraki İttihad Terakki Hükümetlerinin görevlendirmesiyle 1913-15 arasında Paris, Bükreş ve Almanya'da bulunmuş; burada kaleme aldığı eserler çeşitli gazetelerde yayımlanmıştır. Kurtuluş Savaşı sürecinde Yeşilköy'deki köşküne çekilerek edebî faaliyetlerine yoğunlaşmıştır. Bu yıllarda da çok sayıda gazete ve dergide yazıları yer almıştır.

I. Türk Dil Kurultayı'nda sunduğu tebliğle Türkçenin sadeleştirilmesi çabalarına destek vermiş; bu vesileyle *Hepsinden Acı* (1934),

Aşka Dair (1935), *Mâi ve Siyah* (1938) ve *Aşk-ı Memnu*'yu (1939) sadeleştirerek yeniden yayımlamıştır.

Farklı tarihlerde çocuklarının vefatına şahitlik etmek Halit Ziya'nın yaşama sevincini elinden almış ve tedavisini bilinçli olarak ihmal ettiği uzun bir hastalık devresinin ardından 27 Mart 1945'te İstanbul'da vefat etmiştir.

Türk romanındaki Ahmed Midhat Efendi tarzı onunla kırılmış, vakanın yanı sıra kahramanların iç dünyasının tahlili önem kazanmıştır. Halit Ziya, üslubuyla da öne çıkan bir yazardır. Fransız realist ve natüralist yazarlardan etkilenmekle beraber kendi özgün üslubunu geliştirebilmiştir. Vakalarını ve kahramanlarını Türk cemiyetinin içerisinde seçerek yaşadığı cemiyetin değişimine tercüman olmak istemiştir.¹

Eserleri:

Roman:

- 1) *Demirhane Müdürü* (1882-83-George Ohnet'ten tercüme)
- 2) *Esrar-ı Serendip* (1887-Louis Jacolliot'tan tercüme)
- 3) *Bir İzdivacın Tarih-i Muâşakası* (1888)
- 4) *Nemide* (1892)
- 5) *Bir Ölünün Defteri* (1892)
- 6) *Ferdi ve Şürekâsı* (1895)
- 7) *Bu muydu?* (1896)
- 8) *Mâi ve Siyah* (1898)
- 9) *Heyhât* (1898)
- 10) *Aşk-ı Memnu* (1901)

¹ Bu bilgiler ve eserleri listesi şu kaynaklardan derlenmiştir: Zeynep Kerman, "Uşaklıgil, Halit Ziya", *DİA*, C. 42, İstanbul, 2012, s. 227-229; Ömer Faruk Huyugüzel, (20.12.2020) "Halit Ziya Uşaklıgil", <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/usakligil-halit-ziya>, 25.07.2025, 11.10; Nihad Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihî*, MEB, İstanbul, 1983, C. II, s. 1050-1055.

11) *Kırık Hayatlar* (1924)

Ölümünden Sonra:

12) *Valide Mektupları* (1999)

13) *Sefile* (2006)

14) *Nesl-i Abir* (2009)

Hikâye:

1) *Bir Muhtıranın Son Yaprakları* (1888)

2) *Nâkil, cüz I* (1893-tercüme hikâyeler)

3) *Nâkil, cüz II* (1894-tercüme hikâyeler)

4) *Nâkil, cüz III* (1894-tercüme hikâyeler)

5) *Nâkil, cüz IV* (1894-tercüme hikâyeler)

6) *Küçük Fıkralar, Adet I* (1897)

7) *Küçük Fıkralar, Adet II* (1897)

8) *Küçük Fıkralar, Adet III* (1899)

9) *Bir Yazın Tarihi* (1900)

10) *Solgun Demet* (1901)

11) *Bir Şiir-i Hayal* (1914)

12) *Sepette Bulunmuş* (1920)

13) *Beyaz Şemsiye-Elfin* (1920)

14) *Mayıs Pazarı-Bir Deli* (tarihsiz)

15) *İzdivac-ı Müteyemmin-Akşamcı* (tarihsiz)

16) *Bir Hikâye-i Sevda* (1922)

17) *Hepsinden Acı* (1934)

18) *Aşka Dair* (1935)

19) *Onu Beklerken* (1935)

20) *İhtiyar Dost* (1937)

21) *Kadın Pençesi* (1939)

Ölümünden Sonra:

- 22) *İzmir Hikâyeleri* (1950)
- 23) *Valide Mektupları ve Kitapları Dışında Kalan Hikâyeler* (2012)
- 24) *İlk Hikâyeler ve Tuhfe-i Letaif* (2016)

Tiyatro:

- 1) *Fürüzan* (1918-uyarlama)
- 2) *Kâbus* (1918)
- 3) *Fare* (1926-uyarlama)

Eleştiri:

- 1) *Hikâye* (1891)

Mensur Şiir:

- 1) *Mezardan Sesler* (1891)
- 2) *Mensur Şiirler* (1891)

Edebiyat Tarihi:

- 1) *Tarih-i Edebiyat-ı Garbiyeden Fransa Edebiyatı Dersleri* (1913)
- 2) *Tarih-i Edebiyat-ı Garbiye Kısım-ı Sani: İspanyol Edebiyatı* (1913)
- 3) *Alman Edebiyatı Tarihi* (1914)
- 4) *Yunan Tarih-i Edebiyatı* (1915)
- 5) *Latin Tarih-i Edebiyatı* (1915)

Fıkra:

- 1) *Tuhfe-i Letâif* (1893)

Makale:

- 1) *Kenarda Kalmış* (1924)
- 2) *Sanata Dair I* (1938)
- 3) *Sanata Dair II* (1939)

Ölümünden Sonra:

- 4) *Sanata Dair III* (Türk Şair ve Edipleri) (1955)
- 5) *Sanata Dair IV* (İngiliz ve Fransız Şair ve Edipleri) (1963)

Hatıra:

- 1) *Kırk Yıl, c. I-V* (1936)
- 2) *Saray ve Ötesi, c. I-III* (1940-42)
- 3) *Bir Acı Hikâye* (1942)

İnceleme:

- 1) *Garptan Şarka Seyyale-i Edebiye: Fransız Edebiyatının Nümune ve Tarihi, Medhal, Ezmine-i Mutavassita ve 16. Asır, c. I* (1885)
- 2) *Hamı ve Vaz-ı Hamı* (1889)
- 3) *Fransızca Muallimi: Kavâid-i Kıraat ve Tatbikâtı -Birinci Sene-* (1889)
- 4) *Belâgat kitabı* (Tarihsiz)
- 5) *Mebhasü'l-Kıhf* (1893)
- 6) *Bukalemun-ı Kimya* (1893)
- 7) *Hesap Oyunları* (1893)
- 8) *Simyâ-i Kimyâ* (1893)
- 9) *Kanun ve Fenn-i Velâde* (1894)
- 10) *İlm-i Sîma* (1894)
- 11) *Birkaç Yaprak* (1898)

HAZIRLAYANIN ÖN SÖZÜ

Tanzimat Fermanı'nı (1839) müteakip Batı'yla yoğunlaşan ilişkiler Osmanlı toplumunu her sahada olduğu gibi edebiyat alanında da derinden etkilemiştir. Türkçenin bütün sanat kudretinin yoğunlaştığı şiirde bile devrim niteliğinde gelişmeler yaşanırken hikâye, roman, tiyatro gibi mensur edebî sanatlar da Türk toplumunun zevk-i selimine hitap etmeye başlamıştır.

İlk teşebbüslerin acemiliğini üzerinden çabuk atan Türkçe, edebiyatın hemen her alanında dev isimler yetiştirmeyi başarmıştır. Bu isimlerden biri de kuşkusuz, Halit Ziya Uşaklıgil'dir. Halit Ziya ve neslinden büyük edebiyatçılarımızın göz kamaştırıcı başarısında şahsi deha ve kabiliyetlerinin yanı sıra yetiştikleri aile ve muhit, aldıkları eğitim, Batı dilleri ile kültür ve edebiyatına hâkimiyet, Türkçenin asırların imbiğinden geçerek yeterince olgunlaşmış olması, buldukları illerde ve görevlerde toplum yapımızı iyi gözlemlemiş olmaları ... gibi nedenler etkili olmuştur.

İlk edebî adımlarını İzmir'de atan Halit Ziya, burada gösterdiği başarının referansıyla İstanbul'un yolunu tutmuş; bilhassa *Servet-i Fünun* hareketine dâhil olduktan sonra en uygun eserlerini vermiştir.

Halit Ziya, biyografisinde de görüldüğü üzere, çok velut bir kaleme sahiptir. Tespit edebildiğimiz 69 eserinin haricinde henüz kitaplaştırılmamış makale ve köşe yazılarıyla muazzam bir külliyata sahiptir. Hakkında çok sayıda yüksek lisans ve doktora tezi hazırlanmış olması da onun Türk edebiyatı açısından taşıdığı değeri ortaya koyar.

Daha ziyade romanlarıyla tanınmakla beraber hikâye tarzında da çok kıymetli eserler kaleme almıştır. Batı dillerine ve edebiyatına hâkimiyeti göz önünde bulundurulunca Türkçeye -mevcutların haricinde- daha fazla tercüme eser kazandırmamış olmasına hayıflanmak Türk okurları olarak hakkımızdır.

Ona en büyük şöhreti kazandıran iki eserinden biri *Aşk-ı Memnu*, diğeri de *Mâi ve Siyah*'tır.

Halit Ziya Uşaklıgil, Türkçenin sadeleştirilmesi fikrine katılmaktadır. I. Türk Dil Kurultayı'nda bunu destekleyen bir konuşma da yapmıştır. Bu sebeple eserlerinden dört tanesini farklı tarihlerde sadeleştirerek yeniden bastırmıştır.

İhtiyar Dost 1937'de Cumhuriyet Matbaası tarafından basılmıştır.

Eserde 22 adet -Halit Ziya'nın ifadesiyle- makale şeklinde hikâye yahut hikâye şeklinde makale yer alıyor. Bunların hemen hepsinde ana karakter, kitaba ismini veren "İhtiyar Dost", haydi doğrusunu söyleyelim, Halit Ziya'nın ta kendisidir. Kitaptaki ilk hikâyeyi yaralı ruhunu ondan başka kimsenin teselli edemediği *Yegâne Dost*'una tahsis etmiş. *Yeni Bir Maraz*'da Batı karşısında hissettiği aşağılık kompleksiyle kendi kültürel değerlerini küçümseme yolunu tutan cahil aydın profilini resmediyor. *Sağır Osman*, *Manevi Kimya*, *Bir Garip Hikmet*, "İhtiyar Dost"un etrafındaki nankör ve yalaka insan tiplerini ele alıyor. Bu tiplere tahammülünün sebebi ise insanı tanıma sanatında kendisine bol bol malzeme veriyor olmaları. *Her Şeyin Ortası*'nda Cumhuriyet'in Batıcı ideallerine bağlı olmakla birlikte hakiki bir sanatkâr olarak eski kültürün gerçekten kıymetli değerlerinin de yaşaması gerektiğini dile getiriyor. Batı müziğini yüceltirken Türk müziğinin de hakkını verdiği *Bir Lâhika*, *Eskinin Yeri* adlı hikâyelerde bu yaklaşımı daha açık görüyoruz. İnsanlığın geçmişten geleceğe doğru yürüyüşünde değer ölçülerinin de zaman zaman değişime uğradığını, bu sebeple -aşırılıklardan uzak durmak kaydıyla- gençliğin davranışlarına daha müsama-halı yaklaşmak gerektiğini belirtirken onlara dair umudunu da *Kahve Beklerken*, *İffet Ölçüsü*, *Torun ve Dede*, *Yarın Kardeşler* adlı hikâyelerde dile getiriyor.

Hepsi birbirinden güzel diğer hikâyeleri de merakınıza havale ediyoruz.

Eserin 1937 tarihli ilk baskısını esas almakla birlikte Halit Ziya'nın hazine sandığından istifade etmelerini umduğumuz genç okuyucuları da düşünerek bir miktar sadeleştirme yapmak zorunda kaldık. Bu hususta aşağıdaki ölçüleri uyguladığımızı söylemeliyiz.

Biz eseri sadeleştirirken iki hususta hassasiyet gösterdik: ilki yazarın üslubuna olabildiğince az müdahale de bulunmak; ikincisi de okuyucuların, Türkçenin en büyük klasiklerinden olan bu eseri sonuna kadar sıkılmadan okuyabilmeleri için önlerindeki -dilden kaynaklanan- engeli kaldırmak. Bunu yaparken de şöyle bir yöntem belirledik:

Tamamen kullanımdan düşmüş, sözlüklerde kalmış kelime ve tamlamaları doğrudan sadeleştirme yoluna gittik. Üzeri tozlanmakla beraber yine de Türkçenin söz varlığı arasında yerini koruyan, belirli bir kültürel seviyede de hâlâ kullanılan kelimelerin anlamlarını metin içerisinde belirli aralıklarla birkaç kez dipnot olarak verdik. Böylece bu kelimeleri genç okuyucularımıza da öğretmeyi amaçladık. Kelimelerin yazımında ve noktalama işaretlerinin kullanımında TDK'nin bugünkü kurallarını esas aldık. Az da olsa bazı cümlelerin doğru anlaşılmasını sağlamak için yaptığımız eklemeleri köşeli parantez içerisinde gösterdik. Dönemin imlası gereği ayrı yazılan "-imek" fiilini okuma kolaylığı açısından yükleme bitişik yazmayı tercih ettik. Konuşma cümlelerinde cümleleri bölerek araya giren anlatıcıya ait ifadeleri (dedi vb.) müteakip ":" işareti kullanarak konuşmanın devam ettiğini göstermeye çalıştık. Bilhassa kişi isimlerinin sonundaki "d" harfini bugünkü imla ile "t" olarak yazdık (Nevzad-Nevzat, Ahmed-Ahmet vb.). Mektup, alıntı vb. ifadeleri çift tırnak içerisinde, ana metinden bir punto küçük ve soldan bir birim daha içeriden yazarak belirginleştirdik. Hikâyenin neredeyse tamamını oluşturan uzun alıntı niteliğindeki aktarımları ise okuyuculara okuma kolaylığı sağlama amacıyla ana metinden sadece yarım punto küçük yaptık.

Metinde geçen bazı tarihî kişi, yer, olay isimleri hakkında bilebildiğimiz ve bulabildiğimiz ölçüde açıklama dipnotları ekledik.

Metnin 1937 baskısını temin ettiğimiz İBB Taksim Atatürk Kitaplığına çok teşekkür ederiz. Bu eserin yeniden yayımlanması sorumluluğunu üzerine alan Kule Kitap Yayınevinin değerli yöneticilerine ve çalışanlarına da sonsuz teşekkür ederiz.

Hüseyin Özdemir
İstanbul, 2026

1937 Baskısı Kapağı

HALİD ZİYA UŞAKLIGİL

İhtiyar Dost

T813.312
USA
1937

MAHMUT GENÇ
KİTAPLARI
No. 162

Cumhuriyet Matbaası

İstanbul - 1937